

LUMEA CA VOINȚĂ
ȘI REPREZENTARE

*

Arthur Schopenhauer s-a născut la Danzig pe 22 februarie 1788. Datorită averii moștenite de la tatăl său, a putut duce multă vreme o viață lipsită de griji, dedicându-se filozofiei. După studii de medicină și științe ale naturii la Göttingen, întrerupte curând, își obține în 1813 titlul de doctor în filozofie la Jena, cu lucrarea *Despre împătrită rădăcină a principiului rațiunii suficiente*. La sfatul îndrumătorului său de doctorat, filozoful sceptic Gottlob Ernst Schulze, îi citește pe Platon și Kant. În 1811 audiază cursurile lui Fichte la Berlin, fiind mai degrabă dezamăgit. Prin mama sa, Salonnière Johanna Schopenhauer, scriitoare cunoscută în epocă, tânărul Arthur reușește să-l cunoască personal pe Goethe, care îi va fi o vreme partener de discuții pe teme de teorie a culorilor. În urma discuțiilor și a corespondenței purtate cu Goethe, publică în 1816 scrierea *Despre vază și culori*. La începutul anului 1819 apare *Lumea ca voință și reprezentare*, o carte care cuprinde „o metodă de filozofare experimentată aici pentru prima dată și care se diferențiază complet de toate cele folosite până acum“. Temperamentul tumultuos al autorului cărții răzbate și din lunga corespondență cu editorul Brockhaus, ce rămâne un document literar al epocii. Imediat după publicarea cărții, Schopenhauer pleacă într-o călătorie în Italia, pentru ca, în 1820, să se înscrie ca docent privat la Universitatea din Berlin, profesând doar puțină vreme (dar rămânând înscris formal până în 1831). Concurența fățișă pe care încearcă să i-o facă lui Hegel în fața studenților, programându-și cursul în aceeași zi și la aceeași oră cu acesta, se termină cu o înfrângere: doar un număr de 9 studenți, în total, sunt interesați de prelegerile sale. Hegel va muri de holeră în 1831, iar Schopenhauer părăsește la rândul-i Berlinul de frica bolii, mutându-se la Frankfurt. În 1839, scrierea sa *Despre libertatea voinței* este premiată de Academia Norvegiană și va apărea în 1841 împreună cu o altă scriere, căreia premiul îi fusese însă refuzat, intitulată *Despre fundamentul moralei*. În 1843 publică, tot la Brockhaus, a doua ediție din *Lumea ca voință și reprezentare*, însoțită de adăugiri substanțiale sub forma unui al doilea volum. De-a lungul întregii vieți, Schopenhauer a ținut în preajma sa și un pudel, pe care la fiecare zece ani, când animalul îmbătrânește și murea, îl înlocuia cu un altul asemănător, ce primea același nume, *Atman* (în sanscrită: „suflu vital“), fiind convins că cel în viață este o reîntrupare a celorlalți, că este „ascunsul sâmbure al câinelui“, cu o vorbă din *Faust*-ul lui Goethe. În 1851 apare *Parerga și Paralipomena*, împreună cu *Aforismele asupra înțelepciunii în viață*. Acestea îi aduc celebritatea, publicul acordând acum atenție, retrospectiv, și cărții sale de tinerețe. E, totodată, momentul în care Schopenhauer, care se considera întemeietorul unei noi religii, al unei soteriologii de sursă brahmanică și deci opusă celei iudeo-creștine, se vede înconjurat și de discipoli. Pe aceștia îi numește, fără vreo rețineră, „apostolii“ și „evangheliștii“ săi. A fost pe deplin convins de valoarea sistemului său, spunând că „va veni timpul în care cel ce nu va ști ce anume am spus eu cu privire la un anume lucru va fi considerat pur și simplu un ignorant“. Era convins de asemenea că, în viitor, va deveni obiectul unui adevărat cult. Moare de pneumonie la 21 septembrie 1860, la Frankfurt pe Main.

Arthur Schopenhauer

LUMEA CA VOINȚĂ
ȘI REPREZENTARE

I

Traducere din germană și Glosar de
RADU GABRIEL PÂRVU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprinsul primului volum

<i>Notă asupra ediției</i>	7
Precuvântare la prima ediție	11
Precuvântare la a doua ediție	17
Precuvântare la a treia ediție	28
CARTEA ÎNTÂI	
PRIMA CONSIDERAȚIE ASUPRA LUMII CA REPREZENTARE	
Reprezentarea, subordonată principiului rațiunii suficiente:	
Obiectul experienței și al științei	29
CARTEA A DOUA	
PRIMA CONSIDERAȚIE ASUPRA LUMII CA VOINȚĂ	
Obiectivarea voinței	129
CARTEA A TREIA	
A DOUA CONSIDERAȚIE ASUPRA LUMII CA REPREZENTARE	
Reprezentarea, independentă de principiul rațiunii suficiente:	
Ideea platoniciană. Obiectul artei	205
CARTEA A PATRA	
A DOUA CONSIDERAȚIE ASUPRA LUMII CA VOINȚĂ	
Afirmarea și negarea voinței de a trăi,	
în condițiile ajungerii la cunoașterea de sine	311
ANEXĂ	
CRITICA FILOZOFIEI KANTIENE	463
<i>Glosar de termeni german-român</i>	589

Notă asupra ediției

Traducerea *Lumii ca voință și reprezentare* a fost făcută după Arthur Schopenhauer, *Sämtliche Werke*, vol. I și II, publicate la Suhrkamp Verlag în 1993 (ediția a IV-a și, respectiv, a III-a, prima fiind apărută în 1986), sub îngrijirea lui Wolfgang Frhr. von Löhneysen.

Notele de subsol semnalate prin cifre, cu excepția pasajelor aflate între paranteze drepte, îi aparțin lui Schopenhauer, fiind redactate de-a lungul celor trei ediții antume ale cărții. Intervențiile între paranteze drepte, atât în textul propriu-zis, cât și în notele de subsol marcate cu cifre, aparțin editorului german. În cadrul acestor note și în cuprinsul textului propriu-zis, intervențiile noastre au fost indicate prin plasarea lor între acolade. Notele semnalate prin asteriscuri au fost întocmite tot de Schopenhauer, fiind publicate pentru prima oară în ediția Julius Frauenstädt, apărută în 1877 la F.A. Brockhaus din Leipzig. Notele marcate cu litere ne aparțin.

La sfârșitul primului volum, care cuprinde, deja încheată, întreaga terminologie schopenhaueriană, am pus la dispoziția cititorului un *Glosar de termeni german-român*.

Din rațiuni legate de inteligibilitatea textului, nu am preluat întotdeauna traduceri consacrate în limba română ale autorilor citați de Schopenhauer. Din aceleași motive, am adus pe alocuri mici modificări traducerilor respective. Mai precizăm că am corectat tacit transcrierea greșită sau doar șovăielnică a unor titluri și nume proprii.

Totodată, ne exprimăm grațitudinea pentru numeroasele sugestii prețioase oferite de domnul Cătălin Cioabă în urma unei atente lecturi a textului.

Traducătorul

VOLUMUL I

PATRU CĂRȚI, ALĂTURI DE O ANEXĂ CARE CONȚINE CRITICA FILOZOFIEI KANTIENE

„Și dacă totuși, pân' la urmă, natura pe ea însăși se scrutează?”

GOETHE

*[Domnului ministru de stat von Voigt
la aniversarea din 27 septembrie 1816]*

CARTEA ÎNTÂI
PRIMA CONSIDERAȚIE
ASUPRA LUMII CA REPRESENTARE

Reprezentarea, subordonată principiului
rațiunii suficiente:
Obiectul experienței și al științei

Sors de l'enfance, ami, réveille-toi!
[„Lasă-n urma ta copilăria, prietene, trezește-te!“]

JEAN-JACQUES ROUSSEAU
[*La Nouvelle Héloïse*, V, 1]

§ 1

„Lumea este reprezentarea mea“ – acesta este un adevăr valabil pentru orice vietate cunoscătoare, deși numai omul îl poate conștientiza, reflectându-l în mod abstract: și chiar așa face; astfel a apărut la el chibzuința filozofică. Atunci, pentru om devine clar și cert faptul că el nu cunoaște nici soarele, nici pământul, ci e-ntotdeauna doar ochiul care vede soarele și mâna care simte pământul, că lumea care-l înconjoară există numai ca reprezentare, adică exclusiv în relație cu altceva, cu cel care și-o reprezintă și care este el însuși. – Dacă poate fi rostit vreun adevăr *a priori*, atunci tocmai acesta este, deoarece el exprimă forma oricărei experiențe posibile și imaginabile, o formă mai generală decât toate celelalte, decât timpul, spațiul și cauzalitatea; căci toate acestea o presupun deja, iar dacă fiecare dintre aceste forme, pe care le-am recunoscut ca fiind tot atâtea ipostaze particulare ale principiului rațiunii suficiente, este valabilă numai pentru o clasă aparte de reprezentări, atunci divizarea în obiect și subiect este, în schimb, forma comună a tuturor claselor respective, singura în care este cu adevărat posibilă și poate fi concepută vreo reprezentare, indiferent de ce tip ar fi ea: fie abstractă sau intuitivă, fie pură sau empirică. Prin urmare, nici un adevăr nu e mai sigur decât acesta; nici unul nu este mai independent de toate celelalte și nu necesită dovezi mai puține că tot ce există pentru cunoaștere, deci întreaga lume, este obiect doar în relație cu subiectul, intuiție a celui ce intuește, într-un cuvânt, reprezentare. Firește, această afirmație este valabilă atât despre prezent, cât și despre trecut și despre orice viitor, atât despre lucrurile cele mai îndepărtate, cât și despre cele apropiate, fiindcă e valabilă despre timpul și spațiul însuși, singurele forme în care se diferențiază toate acestea. Tot ce aparține

și poate aparține lumii poartă inevitabil povara acestei condiționări datorate subiectului și există numai pentru subiect. Lumea este reprezentare.

Acest adevăr nu e deloc nou. El se găsea și-n considerațiile sceptice de la care a pornit Cartesius. Însă Berkeley a fost cel dintâi care l-a exprimat în mod categoric; astfel, el și-a câștigat un merit nemuritor pentru filozofie, chiar dacă restul teoriilor sale nu rezistă. Prima greșeală a lui Kant a fost neglijarea acestui principiu, așa cum am arătat în „Anexă“. – Cât de timpuriu a fost cunoscut, în schimb, acest adevăr fundamental de către înțelepții Indiei de vreme ce el apare ca principiu de bază al filozofiei Vedanta, atribuită lui Vyasa, o atestă William Jones în ultimul dintre studiile sale, *On the philosophy of the Asiatics*, [în] *Asiatic researches*, vol. IV, p. 164: „*The fundamental tenet of the Vedanta school consisted not in denying the existence of matter, that is of solidity, impenetrability, and extended figure (to deny which would be lunacy), but in correcting the popular notion of it, and in contending that it has no essence independent of mental perception; that existence and perceptibility are convertible terms.*“¹ Aceste cuvinte exprimă îndeajuns coexistența realității empirice cu idealitatea transcendentă.

Așadar, în „Cartea întâi“, cercetăm lumea doar din perspectiva arătată, numai în măsura în care ea este reprezentare. Că această abordare, în pofida adevărului pe care-l exprimă, este totuși unilaterală, fiind rezultatul unei abstracțiuni arbitrare, se arată în faptul că oricine simte o împotrivire interioară când admite că lumea este simpla lui reprezentare; pe de altă parte însă, nimeni nu se poate sustrage acestei ipoteze. Dar caracterul unilateral al acestei cercetări va fi completat în „Cartea a doua“ cu un adevăr care nu mai este cert de-a dreptul, precum cel de la care pornim aici; la el ne pot conduce numai o investigație mai profundă, un proces de abstractizare mai dificil, separarea a ceea ce e diferit și reunirea a ceea ce este identic – altfel spus, un adevăr care trebuie să îngrijoreze foarte serios, dacă nu cumva să înspăimânte pe oricine, și anume acela că el poate și trebuie să spună de asemenea: „Lumea este voința mea.“

¹ „Dogma fundamentală a Școlii Vedanta nu constă în negarea existenței materiei, adică a solidității, impenetrabilității și întinderii (fiindcă tăgăduirea acestor însușiri ar echivala cu o nebunie), ci în corectarea conceptului comun al materiei prin afirmația că ea nu are o existență independentă de percepția celui care cunoaște, deoarece existența și perceptibilitatea sunt noțiuni interșanjabile.“

Până atunci însă, așadar în „Cartea întâi“, este necesar să cercetăm neabătut acea latură a lumii care constituie punctul nostru de plecare, anume latura cognoscibilității, și prin urmare să numim, fără împotrivire, simple reprezentări toate obiectele existente, ba chiar să privim propriul trup doar ca pe o reprezentare (lucru pe care îl vom discuta mai exact în curând). Singurul lucru de care facem abstracție aici este *voința*, care constituie însă cealaltă latură a lumii, așa cum sper să devină mai târziu o certitudine pentru oricine; căci lumea este, pe de o parte, exclusiv *reprezentare*, iar pe de alta exclusiv *voință*. Însă o realitate care să nu fie nici una din cele două, ci un obiect în sine (spre care, din păcate, a degenerat pe ascuns și lucrul în sine al lui Kant), este o închipuire absurdă, iar ipoteza ei reprezintă, în filozofie, o lumină înșelătoare.

§ 2

Cel ce cunoaște totul și nu este cunoscut de nimeni este *subiectul*. Prin urmare, el este purtătorul lumii, condiția generală, permanent presupusă, a oricărui fenomen, a oricărui obiect; căci numai pentru subiect este tot ce există. Fiecare se descoperă pe sine în calitate de subiect, totuși doar în măsura în care cunoaște, nu și în măsura în care este obiect al cunoașterii. Obiect este însă deja trupul său, pe care, din acest punct de vedere, noi îl numim reprezentare. Căci trupul este un obiect printre obiecte și se supune legilor obiectelor, deși este un obiect nemijlocit.¹ Ca toate obiectele intuiției, el se găsește în formele oricărei cunoașteri, în timp și spațiu, datorită cărora există multiplicitatea. Însă subiectul, cel ce cunoaște fără a fi cunoscut vreodată, nu se găsește în aceste forme, de care el însuși este, mai degrabă, deja presupus; prin urmare, lui nu-i revin nici multiplicitatea, nici opusul acesteia, adică unitatea. Noi nu-l cunoaștem niciodată, ci tocmai el este cel ce cunoaște, cu condiția să existe un proces de cunoaștere.

Așadar, lumea ca reprezentare, unicul aspect sub care o cercetăm aici, are două jumătăți esențiale, necesare și inseparabile. Una este *obiectul*, a

¹ *Despre principiul rațiunii suficiente*, ediția a II-a, § 22.

căruia formă o constituie spațiul și timpul, iar prin acestea, multiplicitatea. Cealaltă jumătate însă, subiectul, nu se află în spațiu și timp, deoarece el este întreg și nedivizat în orice ființă care are reprezentări; de aceea, împreună cu obiectul, un singur subiect întregeste – la fel de complet ca milioanele de subiecte existente – lumea ca reprezentare; însă dacă ar dispărea fie și acel unic subiect, atunci lumea ca reprezentare n-ar mai exista. În consecință, aceste jumătăți sunt inseparabile până și la nivelul gândirii, căci fiecare dintre cele două are sens și există numai prin și pentru cealaltă, apare și dispăre odată cu ea. Ele au o graniță comună; acolo unde începe obiectul, încetează subiectul. Granița lor comună se vedește tocmai în faptul că formele esențiale și, prin urmare, universale ale oricărui obiect, și anume timpul, spațiul și cauzalitatea, pot fi descoperite și cunoscute complet chiar și fără cunoașterea obiectului însuși, pornind de la subiect, adică, în limbaj kantian, ele rezidă *a priori* în conștiința noastră. Această descoperire este unul dintre meritele principale ale lui Kant, chiar unul foarte mare. În plus, eu susțin acum că principiul rațiunii suficiente este expresia comună pentru toate aceste forme ale obiectului, forme de care suntem conștienți *a priori*, și că, așadar, tot ce știm în chip pur *a priori* nu este decât conținutul principiului respectiv și consecințele lui; de fapt, el exprimă întreaga noastră cunoaștere certă *a priori*. În disertația mea *Despre principiul rațiunii suficiente* am arătat amănunțit cum orice obiect posibil se subordonează acestui principiu, adică se află într-o relație necesară cu alte obiecte, atât ca determinat, cât și ca determinant; se ajunge până acolo încât întreaga existență a tuturor obiectelor, în măsura în care sunt obiecte, reprezentări și nimic altceva, se reduce exclusiv la relația necesară dintre ele și rezidă numai în aceasta, fiind, așadar, pe de-a-ntregul relativă – situație despre care voi spune îndată mai mult. Am arătat apoi că, potrivit claselor în care se divid obiectele după posibilitatea lor, acea relație necesară pe care o exprimă în genere principiul rațiunii suficiente apare sub alte forme; ceea ce confirmă din nou corecta împărțire a claselor respective. Aici eu presupun mereu că toate afirmațiile din disertație sunt cunoscute și prezente în mintea cititorului; căci, dacă n-ar fi fost deja prezentate acolo, ele și-ar avea în chip necesar locul aici.

§ 3

Principala deosebire dintre toate reprezentările noastre este cea dintre intuitiv și abstract. Reprezentările abstracte constituie o singură clasă: noțiunile; iar pe pământ ele sunt proprietatea exclusivă a omului, a cărui capacitate de a le avea a fost numită dintotdeauna *rațiune*¹ și care îl diferențiază de toate animalele. În continuare vom privi separat reprezentările abstracte; dar mai întâi vom vorbi numai despre *reprezentarea intuitivă*. Ea vizează întreaga lume vizibilă sau totalitatea experienței, precum și condițiile de posibilitate ale acesteia. După cum am spus, o foarte importantă descoperire kantiană este faptul că înseși condițiile, formele experienței – componentele cele mai generale ale percepției ei și care sunt proprii în același mod tuturor manifestărilor ei, adică timpul și spațiul –, pot fi concepute și în sine, separat de conținutul lor, nu numai *in abstracto*, ci și intuite nemijlocit, precum și faptul că această intuiție nu este, să zicem, o fantasmă desprinsă dintr-o experiență repetată, ci este atât de independentă de experiență, încât e valabil mai degrabă inversul: aceasta din urmă trebuie să fie concepută, mai curând, ca fiind dependentă de intuiție, deoarece însușirile spațiului și ale timpului, așa cum le cunoaște intuiția *a priori*, sunt valabile pentru orice experiență posibilă, ca legi conform cărora aceasta trebuie să se producă pretutindeni. De aceea, în disertația mea *Despre principiul rațiunii suficiente* am considerat spațiul și timpul drept o clasă de reprezentări aparte, care există pentru sine, în măsura în care ele sunt intuite într-o formă pură, golită de conținut. Totuși, oricât de importantă este descoperirea kantiană privitoare la formele universale ale intuiției, constituite în așa fel încât pot fi cunoscute separat, independent de experiență, în mod intuitiv și conform întregii lor legități – elemente pe care se bazează infailibilitatea matematicii –, o însușire nu mai puțin notabilă a acestora este faptul că principiul rațiunii suficiente, care definește experiența ca lege a cauzalității și a motivației, iar gândirea ca lege a fundamentării judecăților, apare aici într-o formă cu totul specifică, pe care am denumit-o *rațiunea sufficientă a existenței* și care constituie

---

¹ Kant a creat însă confuzie în conceptul rațiunii. În această privință fac trimitere la „Anexă“, precum și la lucrarea mea *Probleme fundamentale ale eticii*, [apărută în] *Întemeierea moralei*, ediția I, § 6, pp. 148–154.

în plan temporal succesiunea momentelor, iar în plan spațial poziția părților ce se determină reciproc la infinit.

Cine s-a lămurit din disertația introductivă în legătură cu deplina identitate a conținutului principiului rațiunii suficiente, în ciuda diversității formelor lui, se va fi convins și de importanța pe care o are, pentru înțelegerea esenței intime a acestui principiu, tocmai cunoașterea celor mai simple ipostaze ale lui ca atare; iar aici ne referim la cunoașterea *timpului*. Așa cum fiecare clipă există în timp numai în măsura în care a distrus-o pe cea precedentă, nimicindu-și părintele, spre a fi la rândul-i distrusă la fel de repede, și așa cum trecutul și viitorul (abstracție făcând de consecințele conținutului lor) sunt la fel de vane ca un vis oarecare, pe când prezentul nu constituie decât granița fluctuantă și lipsită de întindere dintre cele două, tot așa vom recunoaște aceeași insignifianță și în cazul tuturor celorlalte forme ale principiului rațiunii suficiente și vom înțelege că precum timpul, așa și spațiul, iar precum acesta din urmă, tot ce este simultan în spațiu și în timp – prin urmare, tot ce rezultă din cauze sau motive –, are doar o existență relativă: este numai prin și pentru altceva, similar lui, adică există la rândul-i doar în același fel. Esența acestei opinii e veche: din perspectiva ei, Heraclit deplângea eterna curgere a lucrurilor; Platon desconsidera obiectul ei, socotindu-l o devenire permanentă, dar niciodată ceea ce ființează de fapt; Spinoza îl numea simplu accident al substanței unice, singura cu adevărat existentă și durabilă; Kant stabilește o opoziție între ceea ce este cunoscut astfel, ca simplu fenomen, și lucrul în sine; în sfârșit, străvechea înțelepciune indiană spune: „Este Maya, vâlul amăgirii, cel care acoperă ochii muritorilor și-i lasă să vadă o lume despre care nu se poate zice nici că există, dar nici că nu există cu adevărat; fiindcă ea seamănă cu un vis, cu strălucirea soarelui reflectată în nisip, despre care călătorul crede de la distanță că-i apă, sau seamănă chiar cu o funie aruncată pe jos, pe care el o ia drept un șarpe.“ (Aceste comparații se repetă în nenumărate pasaje din *Vede* și *Purane*.) Dar tot ce spun acestea și toate lucrurile despre care vorbesc nu sunt altceva decât ceea ce am cercetat și noi chiar acum: lumea ca reprezentare, subordonată principiului rațiunii suficiente.

§ 4

Cine a cunoscut principiul rațiunii suficiente sub ipostaza care apare în timpul pur ca atare – pe care se bazează orice numărare și calcul matematic – a cunoscut, odată cu aceasta, și întreaga esență a timpului. El nu este altceva decât acea ipostază a principiului rațiunii suficiente și n-are altă însușire. Succesiunea este forma principiului rațiunii suficiente în timp; ea este întreaga esență a timpului. – Cel care a cunoscut apoi principiul rațiunii suficiente așa cum acesta domină spațiul ca intuiție pură a epuizat astfel chiar întreaga esență a spațiului, deoarece, de la un capăt la altul, spațiul nu este decât posibilitatea părților lui de a se determina reciproc, adică *situare*. Cercetarea ei amănunțită și prezentarea rezultatelor obținute pe această cale sub forma unor abstracțiuni, pentru o utilizare mai comodă, constituie conținutul geometriei, în ansamblul ei. – Tot astfel, cine a cunoscut principiul rațiunii suficiente sub ipostaza care domină conținutul acelor forme (timpul și spațiul), perceptibilitatea lor, adică materia, cel care a cunoscut, așadar, legea cauzalității, a cunoscut astfel chiar întreaga esență a materiei ca atare; căci aceasta e pe de-a-ntregul cauzalitate, lucru pe care-l înțelege nemijlocit oricine, de îndată ce reflectează asupra acestei probleme. Căci, în cazul materiei, „a fi“ înseamnă „a acționa“; un alt fel de a fi al ei nici nu se poate concepe măcar. Numai acționând, materia umple spațiul și timpul; influența ei asupra obiectului nemijlocit (care este el însuși materie) condiționează intuiția, fără de care ea nu există; consecința influenței oricărui obiect material asupra altuia este cunoscută numai în măsura în care acesta din urmă influențează acum altfel decât mai înainte obiectul nemijlocit și constă doar într-o asemenea înrâurire. Cauza și efectul constituie deci întreaga esență a materiei; ființarea ei înseamnă acțiunea ei (amănunte în această privință se găsesc în disertația *Despre principiul rațiunii suficiente*, § 21, p. 77). De aceea, suma tuturor lucrurilor materiale este denumită extrem de nimerit în limba germană *Wirklichkeit*¹, cuvânt mult mai semnificativ decât

¹ *Mira in quibusdam rebus verborum proprietates est et consuetudo sermonis antiqui quaedam efficacissimis notis signat* [„E uimitor, în cazul multor lucruri, cât de bine sunt exprimate, iar limbajul obișnuit al anticilor desemnează multe în cel mai eficient mod“] – Seneca, *Epistulae*, 81 [9].

Realität.^a Cea asupra căreia acționează ea este tot materie; întreaga ei ființare și esență constau, așadar, numai în schimbarea legică pe care o produce una dintre părțile acesteia în cealaltă; prin urmare, materia este complet relativă, conform unei relații valabile numai în cadrul limitelor proprii, deci întocmai ca timpul și ca spațiul.

Însă timpul și spațiul, luate separat, pot fi reprezentate intuitiv chiar și în absența materiei; dar nu și materia în absența lor. Deja forma, care este inseparabilă de ea, presupune *spațiul*, iar acțiunea ei, în care constă întreaga ei existență, privește mereu doar o schimbare, așadar o determinare *temporală*. Luate însă doar separat, timpul și spațiul nu sunt presupuse de materie, ci abia reunirea amândurora constituie esența ei, tocmai pentru că această esență, după cum am arătat, constă în acțiune, în cauzalitate. Căci nenumăratele fenomene și stări imaginabile ar putea să coexiste în spațiul infinit fără să se îngrădească reciproc; sau ar putea să se succedă în timpul infinit fără să se incomodeze reciproc; atunci o necesară interdependență a lor și o regulă care să le determine conform acestei relații ar deveni absolut inutile și nici măcar n-ar fi aplicabile; în consecință – în ciuda oricărei alăturări în spațiu și a variației în timp, câtă vreme fiecare dintre aceste două forme ar avea stabilitate și un curs propriu, doar pentru sine și fără vreo legătură cu cealaltă –, n-ar mai exista nici cauzalitate, iar pentru că aceasta constituie adevărata esență a materiei, n-ar mai fi nici materia. – Or, legea cauzalității capătă semnificație și devine necesară numai întrucât esența schimbării nu constă în simpla variație a stărilor în sine, ci, mai degrabă, în faptul că în *același loc* din spațiu este acum *o* stare, iar ulterior *alta*, și că în *unul* și același moment determinat este *aici* această stare, iar *dincolo* alta; numai această îngrădire reciprocă a timpului și a spațiului îi conferă semnificație și totodată necesitate unei reguli potrivit căreia trebuie să se producă o schimbare. Determinată de legea cauzalității nu este deci simpla succesiune a stărilor în timp, ci această succesiune din perspectiva unui anumit spațiu; la fel, nu este determinată existența stărilor într-un anumit loc, ci în acest loc la un moment dat. Schimbarea, adică variația survenită conform legii cauzalității, privește așadar *simultan* o anumită parte a spațiului și o anumită parte a timpului, strâns legate una de cealaltă, de fiecare dată. Prin urmare, cauzalitatea unifică

^a Ambele cuvinte înseamnă în germană „realitate“, însă Schopenhauer vizează aici rădăcina comună a lui *Wirklichkeit* și *wirken* („a acționa“).

spațiul cu timpul. Dar noi am constatat că toată esența materiei constă în acțiune, deci în cauzalitate; prin urmare, și în materie trebuie să fie reunite spațiul și timpul, adică ea trebuie să poarte în sine, concomitent, însușirile timpului și ale spațiului, oricât s-ar contrazice amândouă; ea trebuie să reunească în sine tot ce e cu neputință în fiecare dintre cele două, luate separat; prin urmare, ea îmbină fuga nestatornică a timpului cu permanența rigidă și imuabilă a spațiului, împrumutând de la ambele divizibilitatea lor infinită. Constatăm așadar că materiei, mai întâi de toate, i se datorează *simultaneitatea*, care nu putea exista exclusiv în timp fiindcă acesta nu admite alăturarea, și nici exclusiv în spațiu, deoarece el nu cunoaște anterioritatea, posterioritatea sau momentul actual. Dar *simultaneitatea* numeroaselor stări constituie, de fapt, esența realității. Căci, grație ei, în primul rând *durata* devine posibilă, întrucât aceasta poate fi cunoscută doar în funcție de schimbarea a ceea ce coexistă alături de elementele durabile; dar, tot numai prin ceea ce este durabil în variație, aceasta din urmă capătă acum caracterul *schimbării*, adică al modificării calității și a formei, în condițiile permanenței *substanței*, altfel spus, a *materiei*¹. Existând exclusiv în spațiu, lumea ar fi rigidă și imobilă; n-ar exista nici succesiune, nici schimbare, nici acțiune; anulând însă acțiunea, suprimăm și reprezentarea materiei. Pe de altă parte, existând exclusiv în timp, totul ar fi efemer; n-ar exista nici permanență, nici alăturare; așadar, nici simultaneitate și, prin urmare, nici durată; deci, din nou n-ar mai exista materie. Abia din reunirea timpului și a spațiului rezultă materia, adică posibilitatea simultaneității și astfel a duratei, ce constituie la rândul ei posibilitatea permanenței substanței în condițiile schimbării stărilor.² Avându-și esența în asocierea timpului și a spațiului, materia poartă îndeobște amprenta amândurora. Materia își adeverește originea în spațiu în parte datorită formei, care este inseparabilă de ea, dar mai ales (deoarece variația ține doar de timp, singurul în care și pentru care nu există nimic durabil) datorită permanenței ei (substanței), a cărei certitudine *a priori* trebuie derivată, deci, în totalitate din certitudinea spațiului³; originea în timp

¹ În „Anexă“ am arătat că materia și substanța sunt *una*.

² Așa se explică și afirmația kantiană potrivit căreia „materia este ceea ce se mișcă în spațiu“; căci mișcarea constă numai în reunirea spațiului și a timpului.

³ Nu din cunoașterea timpului, așa cum dorește Kant, lucru pe care l-am explicat în „Anexă“.

ea și-o dezvăluie însă datorită calității (accidentului), fără de care ea nu apare niciodată și care nu este decât cauzalitate, acțiune asupra altei materii, așadar schimbare (un concept temporal). Dar legitatea unei acțiuni se raportează întotdeauna la spațiu și timp, deopotrivă, și numai astfel are semnificație. Ce fel de stare trebuie să survină în *acest moment* și în *acest loc* este determinația asupra căreia se extinde, în exclusivitate, legislația cauzalității. Această deducere a determinațiilor fundamentale ale materiei din formele cunoașterii noastre, forme de care suntem conștienți *a priori*, se află la baza faptului că noi îi atribuim *a priori* materiei anumite însușiri precum ocuparea unui spațiu, adică impenerabilitatea și acțiunea eficientă, apoi întinderea, divizibilitatea infinită, permanența, cu alte cuvinte, indestructibilitatea, și, în fine, mobilitatea; în schimb, în pofida faptului că în cazul ei nu există excepții, greutatea poate fi enumerată totuși printre cunoștințele *a posteriori*, deși Kant, în *Primele fundamente metafizice ale științei naturii*, p. 71 (ediția Rosenkranz, p. 372), o prezintă ca putând fi cunoscută *a priori*.

Însă, așa cum obiectul în genere există doar pentru subiect, ca reprezentare a acestuia, tot astfel fiecare clasă particulară de reprezentări există în subiect numai pentru o determinație la fel de particulară, pe care o numim capacitate de cunoaștere. Corelatul subiectiv al timpului și spațiului, luate în sine și considerate drept forme lipsite de conținut, a fost numit de Kant sensibilitate pură, expresie ce poate fi păstrată, întrucât Kant a fost aici un deschizător de drumuri; și asta cu toate că ea nu se potrivește întru totul, deoarece sensibilitatea presupune deja materia. Corelatul subiectiv al materiei sau al cauzalității, dat fiind că ambele sunt una, este *intelectul*, care nu e decât un corelat și nimic mai mult. Cunoașterea cauzalității este singura lui funcțiune, unica lui putere, care e una mare, cu largă acoperire și aplicare diversă, deși are o identitate inconfundabilă în toate manifestările ei. Sau invers: orice cauzalitate, așadar orice materie, prin urmare întreaga realitate, există numai pentru, prin și în intelect. Prima și cea mai simplă manifestare a intelectului – și totodată una permanentă – este intuiția lumii reale; ea nu este decât cunoașterea cauzei pe baza efectului; de aceea, orice intuiție este intelectuală. Totuși, n-am putea ajunge niciodată la ea dacă n-am cunoaște nemijlocit un efect care să ne slujească astfel drept punct de plecare. Dar un asemenea efect se produce asupra trupurilor animale. În această privință, ele sunt *obiecte nemijlocite* ale subiectului; intuiția tuturor celorlalte obiecte este mijlo-

cită de ele. Schimbările pe care le suferă orice trup animal sunt cunoscute în chip nemijlocit, adică sunt simțite, iar întrucât un anumit efect este raportat imediat la cauza lui, apare intuiția cauzei ca *obiect*. Această relație nu e un raționament abstract, nu se produce cu ajutorul reflecției și nici prin liber arbitru, ci în mod direct, necesar și cert. Ea constituie modul de cunoaștere al *intelectului pur*, fără de care n-am ajunge niciodată la intuiție, ci ne-ar rămâne doar o conștiință apatică, de tip vegetativ, a schimbărilor obiectului nemijlocit; iar acestea s-ar succeda lipsite de orice sens, dacă n-ar avea o semnificație pentru voință, în calitatea lor de eventuală durere sau desfătare. Însă, așa cum odată cu apariția soarelui se ivește lumea vizibilă, tot astfel, prin unica sa funcțiune simplă, intelectul transformă *dintr-odată* în intuiție simțirea apatică și lipsită de orice semnificații. Ceea ce simt ochiul, urechea și mâna nu este intuiție; sunt doar informații. Abia când intelectul trece de la efect la cauză apare lumea, întinsă în spațiu ca intuiție, variată în privința formei, persistentă în timp sub aspectul materiei, deoarece intelectul reunește spațiul și timpul în reprezentarea numită *materie*, adică acțiune eficientă. Această lume există ca reprezentare numai prin și pentru intelect. În primul capitol al studiului meu *Despre văz și culori* am analizat deja modul în care intelectul creează intuiții pe baza informațiilor furnizate de simțuri. Am arătat cum, prin compararea impresiilor pe care diverse simțuri le primesc de la același obiect, copilul învață să întuiască, dar și modul în care acest proces este singurul care ne lămurește în legătură cu atâtea fenomene senzoriale: faptul de a vedea o singură dată, cu ambii ochi, apoi văzul dublu, când ne uităm sașiu sau când privim concomitent obiectele înșiruite la distanțe inegale, precum și orice aparență produsă de o schimbare bruscă la nivelul organelor de simț. Mult mai amănunțit și mai temeinic am tratat însă această temă importantă în cea de-a doua ediție a disertației *Despre principiul rațiunii suficiente*, § 21. Tot ce am afirmat acolo și-ar avea în mod necesar locul aici, unde, la drept vorbind, ar mai trebui spus o dată; totuși, câtă vreme îmi repugnă aproape la fel de mult să mă copiez pe mine sau să-i copiez pe alții și nici nu sunt în stare să expun lucrurile mai bine decât am făcut-o acolo, trimit la afirmațiile respective fără să le mai repet aici, presupunându-le a fi deja cunoscute.

Deprinderea văzului de către copii și de către oamenii orbi din naștere, după ce au fost operați, ca și vederea obișnuită a ceea ce percepem de două ori, cu ambii ochi, dar vedem ca fiind un singur lucru, apoi

văzul și pipăitul dublu în cazul deplasării organelor de simț din poziția lor normală, apariția verticală a obiectelor, când imaginea lor apare răsturnată la nivelul ochilor, transpunerea culorii asupra obiectelor exterioare, aceasta nefiind decât o funcțiune internă, o polarizare a activității oculare, și, în fine, stereoscopul – toate acestea sunt dovezi solide și incontestabile că orice *intuiție* nu este doar senzorială, ci intelectuală, adică pură *cunoaștere intelectuală a cauzei pe baza efectului*; prin urmare, ea presupune legea cauzalității, de a cărei cunoaștere depinde orice intuiție, deci orice experiență, conform întregii ei posibilități inițiale; lucrurile nu stau nicidecum invers: cunoașterea legii cauzale nu depinde de experiență, așa cum susține scepticismul lui Hume, care e contrazis abia acum. Căci independența cunoașterii cauzalității față de orice experiență, adică aprioritatea ei, nu poate fi demonstrată decât pornind de la dependența de ea a oricărei experiențe; iar aceasta se poate întâmpla tot numai când dovedim, așa cum am arătat aici și am explicat în pasajele tocmai menționate, că intuiția în genere, în al cărei domeniu rezidă orice experiență, include deja cunoașterea cauzalității, care există, așadar, complet *a priori* din punctul de vedere al experienței și este presupusă de aceasta drept condiție, fără a o presupune. Ceea ce nu poate fi demonstrat însă în felul în care a încercat Kant și care a fost criticat de mine în disertația *Despre principiul rațiunii suficiente*, § 23.

§ 5

Dar să ne ferim să facem marea greșală de a considera că, deoarece intuiția este intermediată de cunoașterea cauzalității, între obiect și subiect ar exista un raport ca între cauză și efect; mai curând, acest raport are loc mereu doar între un obiect nemijlocit și unul mijlocit, altfel spus, numai între obiecte. Pe aceeași falsă supoziție se bazează disputa prostească referitoare la realitatea lumii exterioare, confruntare ai cărei protagoniști sunt dogmatismul și scepticismul și unde cel dintâi apare când ca realism, când ca idealism. Realismul admite obiectul drept cauză și plasează efectul acesteia în subiect. Idealismul lui Fichte transformă obiectul în efect al subiectului. Deoarece însă între subiect și obiect nu există absolut nici un raport în virtutea principiului rațiunii suficiente – lucru ce nicidecum

nu va putea fi subliniat îndeajuns —, nici una dintre cele două afirmații nu a putut fi demonstrată, drept care scepticismul le-a atacat pe amândouă cu succes. — Căci, așa cum legea cauzalității premerge intuiția și experiența, condiționându-le, și, prin urmare, nu poate fi învățată pe baza acestora (cum credea Hume), tot astfel obiectul și subiectul, în calitate de primă condiție, sunt deja anterioare oricărei cunoașteri, deci și principiului rațiunii suficiente în genere, fiindcă acesta nu este decât forma oricărui obiect, modul în care el se manifestă de obicei; or, obiectul presupune întotdeauna subiectul; prin urmare, între cele două nu poate exista raportul dintre temei și consecință. Disertația mea *Despre principiul rațiunii suficiente* urmărește să expună tocmai conținutul aceluiași principiu ca formă esențială a oricărui obiect, adică modul general de manifestare al întregii obiectualități ce-i revine obiectului ca atare; luat însă ca atare, obiectul presupune de fiecare dată subiectul, înțeles drept corelat necesar al acestuia; prin urmare, subiectul rămâne mereu în afara sferei de valabilitate a principiului rațiunii suficiente. Disputa privitoare la realitatea lumii exterioare se bazează tocmai pe extinderea greșită a valabilității principiului rațiunii suficiente și asupra subiectului, iar odată cu această confuzie controversa a devenit ea însăși de neînțeles. Pe de o parte, dogmatismul realist, socotind că reprezentarea este un efect al obiectului, vrea să le separe pe cele două, reprezentarea și obiectul, care sunt *totuna*, și caută să admită o cauză total diferită de reprezentare, un obiect în sine, independent de subiect, ceea ce e complet de neconceput, întrucât chiar ca obiect, el presupune permanent subiectul și, ca urmare, rămâne mereu doar reprezentarea acestuia. Dogmatismului realist i se opune scepticismul, prin aceeași falsă supoziție că în reprezentare nu am avea decât efectul și niciodată cauza, deci n-am cunoaște niciodată *ființa* obiectelor, ci numai *acțiunea* lor, dar că este posibil ca aceasta din urmă să nu aibă absolut nici o asemănare cu ființa lor și să facem de fapt o supoziție complet falsă, potrivit căreia legea cauzalității ar fi admisă abia din experiență, a cărei realitate trebuie să se bazeze însă tot pe ea. — Sub acest aspect, ambele orientări pot primi următoarele sfaturi: în primul rând, obiectul și reprezentarea sunt unul și același lucru; apoi, *ființa* obiectelor intuiției este chiar *acțiunea* lor; tocmai în aceasta constă realitatea lucrului, iar pretenția existenței obiectului în afara reprezentării subiectului, precum și pretenția unei ființe a lucrului real diferite de acțiunea lui n-au nici un sens și constituie o contradicție;